

УДК [378.015.31:17.022.1]:373.3

Юлія Шевченко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КРОС-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Стаття присвячена огляду психолого-педагогічних підходів до визначення умов, що впливають на готовність студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі. У педагогічній науці умова розглядається як забезпечення педагогічно доцільної відповідності теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів у досягненні певного результату. Визнається важливість таких умов, як забезпечення виховання досконалої особистості; виховного впливу, спрямованого на досягнення успіхів у навчанні та гармонійному поєднанні набуття професійних знань та умінь і духовно-морального розвитку; досягнення високого особистісного рівня духовно-морального розвитку тощо. Вирішальною є готовність студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі. Показниками готовності педагогів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі є виражене особистісне переконання в необхідності опанування знаннями і навичками щодо духовно-морального розвитку молодших школярів, визнання системи педагогічної освіти неодмінною частиною єдиного світового освітнього простору та орієнтацією на його глобальні проблеми.

Ключові слова: духовно-моральний розвиток, умови формування готовності до духовно-морального розвитку, крос-культурний простір, взаємодія, досвід спілкування.

The article deals with the psychological and pedagogical approaches to defining the conditions important for students' readiness for mental and moral development of primary school age pupils in a cross-cultural environment. Pedagogical science determines the function of psychological and pedagogical conditions to implement the connection of the theory and practice of future teachers for better educational performance. In this study, the researchers maintain the importance of pedagogical and psychological conditions: availability of school to support upbringing of a perfect personality; upbringing oriented to success in education and acquisition of professional skills, knowledge, moral and mental development, etc. It is proved that the consideration of each component dealing with pedagogical educational environment, taking an optimization of effectiveness of its usage as a goal, counting the potential of each student, enables teacher to correct the process of

each student's spiritual and moral development as for the plans and models requirements made by him. The psychological and pedagogical conditions created in the higher education establishments establish the basics for a personal constructive transformation in the relations between students and society on the way of democratization and humanization. The author considers that the impact of the professional competence of a teacher on students' tolerance development is critical. The main criteria of teachers' readiness to moral and mental development of elementary school children in cross-cultural environment are personal assurance about the necessity of knowledge and skills for moral and mental development of elementary school children and the understanding of school as a part of global educational space and focus on its global challenges.

Keywords: *spiritual and moral development, conditions important for readiness for spiritual and moral development, cross-cultural environment, cooperation, experience of communication.*

Глибокі зміни, що відбуваються в наш час, оновлення стандартів освіти, підготовки вчителів і запуску нової української школи, розробка концепції нової педагогічної освіти об'єктивно зумовлюють необхідність опрацювання теоретичних та концептуальних засад дослідження, що вможливить визначення його стратегії і тактики. Як зазначає Міністр освіти та науки Л. Гриневич, найбільшим викликом для суспільства є кваліфікація сучасного вчителя, а також необхідність змінити підходи до підготовки вчителів.

На основі аналізу досліджень учених, які займаються проблемою підготовки майбутніх фахівців до різних видів педагогічної діяльності (М. Артюшина, І. Бех, О. Бойченко, О. Будник, В. Голован, О. Гончарова, І. Зязюн та ін.), ми визначили сутність психолого-педагогічних умов, що сприяють ефективності процесу формування у майбутніх учителів готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі та створюють основу для реалізації всіх компонентів освітнього процесу – від визначення мети до результату – шляхом організації стимулів і мотивів, розробки та реалізації змісту, діяльності та її корекції.

Це визначення та припущення про цілісність та керованість процесу формування у майбутніх учителів готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів було покладене в основу наших спостережень, викладених у статті.

Метою статті є огляд психолого-педагогічних підходів до визначення умов, що впливають на готовність студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі.

Збереження і розвиток духовно-моральних пріоритетів та формування особистості в межах виховного простору вимагає створення

певних умов, факторів та засобів. Слід звернути увагу на висновки дослідників щодо їх взаємозв'язку.

Виховання є багатофакторним процесом і залежить від багатьох чинників, які на нього впливають. Поняття виховання, по суті, слід розглядати разом з поняттям освіта та визначенням взаємозв'язку виховання і навчання в одному процесі, який є умовою розвитку розумової, духовно-моральної та фізичної сили. Освітній процес завжди був пов'язаний із самовизначенням особистості, це неспинний, важкий і тернистий шлях, що веде від цілковитого підкорення чужій думці до самовизначення [1, с. 210].

Під час розробки структурно-функціональної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, на думку О. Будник, необхідно дотримуватися таких педагогічних умов: цілісність такої підготовки; поетапне соціально-педагогічне спрямування змісту освіти ВНЗ на першочергове формування морально-естетичного і соціально-комунікативного компонентів готовності; посилення уваги до мотиваційного та когнітивного компонентів готовності студентів до педагогічної взаємодії з учнями та їхніми батьками (опікунами); гуманізації професійної підготовки фахівців; формування в навчальному закладі позитивного соціально-виховного середовища [2, с. 441].

На думку дослідниці В. Ляпунової, до психолого-педагогічних умов формування готовності педагогів до роботи з виховання толерантності у старших дошкільників належать такі: функціонування толерантного освітнього простору в загальнонавчальній системі цінностей; створення ситуацій породження смислів навчально-професійної діяльності до опанування студентами різноманітними способами «бути толерантним педагогом»; підвищення мультикультурної компетентності студентів, засвоєння спеціальних знань про гуманістичні культурні форми толерантного спілкування, опанування студентами культурою толерантної взаємодії та формування у них «толерантного мислення»; використання педагогічних ресурсів навчальних дисциплін для формування готовності до толерантної міжособистісної та професійної взаємодії; інтеграція проблематики толерантності до змісту нормативної та варіативної частини навчальних програм підготовки, у першу чергу – до психолого-педагогічних дисциплін; широке використання інтерактивних технологій, а також діалогічних методів і прийомів навчання; поєднання теоретичних і практичних етапів навчання; готовність викладачів ВНЗ до формування толерантності майбутніх фахівців [3].

У процесі виховання морально-етичної культури майбутнього учителя під час його професійної підготовки, на думку професора Л. Москальової, окрім психологічних та педагогічних умов важливо враховувати також соціальні (зовнішні) умови, «що визначаються впливом

оточення у позанавчальний час, характером дозвіллевої діяльності, тими закладами, у яких перебуває майбутній учитель поза вищим навчальним закладом» [4, с. 293].

О. Сорока у своєму дослідженні про підготовку студентів до використання АТТ визначає педагогічні умови як взаємопов'язаний комплекс спеціально впроваджених у навчально-виховний процес ЗВО, що забезпечує належний рівень готовності до зазначеного виду діяльності. Серед таких умов – позитивна внутрішня мотивація, оптимізація навчального процесу через поглиблення знань з досліджуваної проблеми, реалізація особистісно орієнтованої взаємодії у системах «викладач – студент», «студент – студентський колектив» та створення креативного освітнього середовища у навчальному процесі ЗВО [6].

Серед факторів та засобів впливу на процес духовно-морального виховання особистості вагоме місце вчені відводять педагогічному виховному просторові. Відношення «людина – світ» конкретизує межі взаємин суб'єктів, які спілкуються в цьому просторі. Простір спілкування стає виховним за умови створення та реалізації виховної діяльності. Науково визначено, що виховний простір як психолого-педагогічний проект має на меті духовно-моральне вдосконалення покоління, що підростає. Сутність його полягає у створенні та реалізації системи психолого-педагогічних умов, наукових орієнтирів, які задають технологічний вектор діяльності педагога і взаємодії вихованців, спрямованого на розвиток духовно зрілої особистості.

Науково обґрунтована система впливів зорієнтована на забезпечення оптимальних умов для реалізації мети виховання. Педагогічні умови – це спрямовані дії педагога відповідно запланованої програми його діяльності на всіх учасників навчально-виховного процесу. Діяльність педагога як ключової постаті у виховному процесі полягає у створенні умов, що спонукають вихованців до актуалізації діяльності при досягненні мети. Психолого-педагогічні умови – це реалізація через втілення у виховному просторі запланованих моделей ситуацій виховної спрямованості, розробка і використання методики проведення виховного процесу, залучення студентів до виховного процесу, які спрямовані на пробудження ініціативності студентів та спонукають їх до самостійності та самовиховання. Враховуючи кожен компонент педагогічного виховного середовища, з метою оптимальної ефективності його використання, маючи на увазі потенціал кожного студента, педагог корегує духовно-моральний розвиток кожного студента відповідно до вимог розроблених ним планів і моделей.

У сучасній науці недостатньо опрацьованим залишається питання про визначення психолого-педагогічних умов, що забезпечують формування готовності майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі як на рівні

змісту діяльності учнів, так і на рівні реалізації особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, залучення студентів до науково-дослідної роботи, реалізації індивідуального, диференційованого підходів, цілеспрямованої актуалізації практико-діяльнісного підходу в цьому процесі. Відсутній системний підхід у формуванні готовності майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі, який є одним з важливих методологічних засобів наукового пізнання й організації виховної діяльності молодших школярів.

У зв'язку з цим виникають розбіжності між об'єктивною необхідністю вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, зорієнтованої на духовно-моральний розвиток молодших школярів у крос-культурному просторі (що проявляється у ставленні до самостійної виховної діяльності, у внутрішній спрямованості на духовно-моральний розвиток молодших школярів, у здатності визначити для себе особистісний сенс в опануванні глибокими знаннями з духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі, в умінні здобувати нові знання, удосконалювати способи оволодіння результативними видами виховної діяльності з здобуття нової інформації, застосовувати набуті знання та вміння для розв'язання нових проблем у професійній діяльності і самоосвіті), та недостатньою розробленістю цього питання в педагогічній теорії.

Окреслена суперечність свідчить про необхідність визначення психолого-педагогічних умов, що сприяють формуванню готовності майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі.

Готовність майбутніх учителів початкових класів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі формується за умов, якщо:

– навчання у виші організовано як процес, що реалізує «суб'єкт-суб'єктні» взаємини (викладач – студент) та орієнтує студентів на духовно-моральний розвиток молодших школярів у крос-культурному просторі;

– система теоретичної, методичної, практичної підготовки надає студентам необхідні знання та практичні навички, які забезпечують духовно-моральний розвиток молодших школярів у крос-культурному просторі;

– система навчання в педагогічному виші дає можливість студентам самостійно подолати всі етапи духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі.

Важливою педагогічною умовою є організація самоуправління в студентській групі на засадах демократичності взаємовідносин. Педагог налагоджує демократичні взаємини, вдаючись до діалогового спілкування виховної спрямованості, тематичних диспутів, спонукає до такої співпраці,

коли студент постає активним суб'єктом спільної суспільної діяльності.

Важливою психолого-педагогічною умовою є коригування емоційного ритму життя студентської групи. Зважаючи на те, що відповідно до своїх індивідуальних потреб та здібностей студенти з першого курсу обирають спортивну секцію, беруть активну участь у проведенні культурних групових, факультетських чи загальноуніверситетських заходах, у тематичних і спортивних змаганнях, майбутній педагог активно набуває досвіду запобігання негативному впливу неконтрольованого соціального виховного середовища.

Однією з умов педагогічного впливу є неперервність та послідовність виховного впливу, спрямованого на досягнення успіхів у навчанні та гармонійне поєднання набуття професійних знань та умінь духовно-морального розвитку. Гармонійний розвиток особистості, який поступово накопичує лише позитивні душевні якості, на думку вченого-психолога І. Беха, – це просвітницька ілюзія. На цьому шляху трапляються і перешкоди, і невдачі. Це слід враховувати у виховному процесі. Особистісно-розвивальні можливості виховного процесу залежать не тільки від перетворювальної сили його компонентів, а й великою мірою – від інтенсивності взаємодії педагога і вихованця [1, с. 92–93].

Створення психолого-педагогічних умов, поєднання професійної підготовки майбутнього вчителя на засадах ціннісних орієнтирів у життєдіяльності, якими є соціальна активність і відповідальність за те, що відбувається в суспільному етнокультурному просторі, спонукання ініціативності та мотивованості активізації участі студентів у суспільному житті студентської групи, факультету та університету за направленістю духовних чинників, які презентують педагогічний виховний простір, створюють умови для конструктивної трансформації особистості у взаєминах між студентами та в суспільстві на шляху демократизації та гуманізації.

Гуманістичний напрям виховання та демократичність взаємовідносин передбачають підвищення ефективності авторитетного педагогічного впливу на самореалізацію та самовиховання студента. Відповідно до сучасних вимог щодо змін у взаєминах між студентом і педагогом, необхідна актуалізація демократично-гуманістичних підходів, які вносять корективи в їх права. Студент має право на вільний вибір, право на помилку, право на власний погляд. Стратегія взаємовідносин педагога та студента передбачає: не забороняти, а спрямовувати; не змушувати, а переконувати; не командувати, а організовувати; не обмежувати, а надавати свободу вибору. Відносини «педагог – студент» передбачають стимулювання ініціативи студента, у яких студент є активним суб'єктом спільної з педагогом діяльності.

Взаємовідносини на демократичній основі не є анархією, вседозволеністю або лібералізмом як проявом шкідливого потурання і

всепрощення та «владою натовпу», так само, як напівправа і напівгласність є навмисною спробою приховати правдиву інформацію. Демократичним виховний простір стає, коли в ньому відбуваються процеси виховання гуманістичної спрямованості відповідно до вимог крос-культурного виховного простору. У гуманістично орієнтованому виховному просторі особистість має володіти не тільки загальнолюдською та національною гуманістично спрямованою культурою, але й загальнолюдською та національною гуманістичною культурою взаємовідносин. Щоб опанувати цією культурою, потрібно починати зі зміни стосунків стереотипної системи в педагогічній практиці суб'єкт-об'єкт на стосунки суб'єкт-суб'єктної системи відносин між вихованцем та педагогом. У становленні гуманності особистості важливою є спільна діяльність, що створює спільні емоції та переживання, які формують гуманне ставлення до інших, почуття самореалізації, самоствердження.

Студент, співпрацюючи з педагогом, планує досягнення особистісного високого рівня духовного-морального розвитку як основної психолого-педагогічної умови формування готовності до духовно-морального розвитку молодшого школяра. Поставлена ним мета буде досягнута через певний проміжок часу. При цьому студент може використовувати декілька векторів досягнення мети. Його зусилля, як і мотиви досягнення мети, мають суто індивідуальний характер. Відчуття успіху чи невдачі за генезою стає відчуттям, що він є центром його образу «Я». Виникає почуття самолюбства, влади над іншим однокурсником, пиха, бажання використати свої досягнення на власну користь. За умови виникнення такої ситуації розвитку негативних почуттів необхідне створення психолого-педагогічних умов, спрямованих на формування відповідних ціннісних смислових орієнтирів і сенсу життя. Також у студентських групах може виникати суперництво, що набуває форми не товариського змагання, а форми конкурентності в навчанні та може стати в мотиваційній системі студента негативною рисою егоїстичної спрямованості, коли на перше місце ставиться користь для себе за будь-яких життєвих обставин. Шкідливість цієї риси очевидна: коли пріоритетною стає власна вигода, людина прагне заощаджувати свої можливості з метою використання їх тільки з користю для себе, а не для професійної діяльності. Почуття успіху в навчально-виховному процесі є вагомим заохочувальним фактором для студента, оскільки вносить оптимістичність і бажання досягнути кращих показників успішності. Але це почуття не повинно стати на заваді формуванню духовно-морального розвитку студента.

Педагогічною умовою формування готовності майбутнього педагога є використання виховного впливу індивідуального сприйняття, суть якого полягає в диференційованому підході до досягнення успіху, що забезпечує нейтралізацію зв'язку між почуттям успіху та почуттям себелюбства, яке

деструктивно впливає на особистісний духовно-моральний розвиток студента. У процесі різноманітних видів індивідуальної діяльності будь-який студент зазнає як успіхів, так і поразок. Це може бути, наприклад, велике досягнення у спорті або прикра невдача в малюванні чи іншому навчальному предметі. Кожному студентові відомі почуття й успіху, і поразки, тому педагог акцентує увагу на кожній складовій різних видів діяльності окремо: 1) соціально-комунікативній, 2) пізнавально-трудою, 3) художньо-естетичній, 4) морально-духовній, 5) тілесно-фізичній. Зазвичай у студентській групі кожен має певні досягнення і невдачі. Педагог визначає значення досягнень кожного у певній сфері діяльності, а також можливі шляхи покращення результатів діяльності в інших видах. Почуття успіху у виховному процесі відіграє важливу роль, позаяк це почуття як цінність є узагальненим ставленням до самого себе і на рівні цінності стає ядром структурного компонента образу «Я» студента як особистості.

Міжкультурна взаємодія у крос-культурному просторі, яка змінила комунікативну парадигму формування основних загальнолюдських духовних цінностей, стала умовою міжкультурних взаємин. У сучасній психолого-педагогічній освітній системі ще немає напрацьованих теоретико-технологічних принципів і засобів успішного розв'язання проблеми міжкультурної взаємодії та методик усвідомленого входження молодого покоління у власну культуру й інокультурний простір. На думку вчених, тільки високодуховна особистість, наділена духовно-моральними якостями, зможе реалізувати міжкультурну взаємодію за умови стримувальної позиції щодо оцінювання іншої культури. Педагогічна виховна спрямованість на культурно-моральний розвиток особистості зорієнтована на пізнання ціннісних особливостей іншої культури, тому потрібні рекомендації, у яких розкривається сутність підходу до розуміння цінності іншої культури. На думку вчених, пізнання й оцінювання особливостей іншої культури потрібно розглядати як систему відкритих проблем, а акумулятивну ціннісну міжкультурну стратегію рекомендовано розгортати за такими правилами:

- орієнтація на почуттєве «вживання» особистості в іншу культуру (а не на пристосування до неї);
- орієнтація на міжкультурне розвивальне нарощування знань, а не взаємообмін міжкультурних знань;
- орієнтація на особистісну творчість як надання суб'єктивної значущості міжкультурній події.

За визначенням науковців і освітян-практиків, педагогічний колектив є ядром виховного простору та головним суб'єктом виховання молоді особистості, тому педагог має бути у стані перманентного пошуку нових теоретичних розробок і методичних рекомендацій щодо виховання толерантної і демократично-гуманістичної культури спілкування у крос-

культурному виховному просторі з метою їх використання у практичній діяльності. І. Бех зазначає, що виховний простір є середовищем, у якому повинен розгортатися процес особистісного духовного вдосконалення всіх його учасників – і вихованців, і вихователів. Орієнтовно, основою діяльності педагога має бути позиція особистісно-розвивальних можливостей виховного простору, в основі якої не тільки перетворювальні сили її компонентів, а й значною мірою інтенсивність взаємодії з ними кожного фактору виховання.

Педагогічною умовою успіху виховного впливу є використання в педагогічній стратегії всіх факторів духовно-морального розвитку кожного студента систематично і послідовно. Інтеграція загальнопедагогічного та виховного впливу просліджується в суті та змістові занять загальнопедагогічних та гуманітарних дисциплін, таких як музичне, фізичне виховання тощо, в основу осягнення яких покладено духовно-моральні цінності. Запровадження в педагогічній діяльності відповідного навчального планування таких тем, як «Історія населення України», «Рідна мова», «Мови меншин» розширює виховні можливості, спонукає до сприйняття історії народу та мови як значущих цінностей у життєдіяльності особистості. Ключовим виховним фактором процесу навчання є надання знанням значення рівня суспільно значущих цінностей. Використання музичних творів відомих українських композиторів на слова поетів, які в основу своєї творчості поклали фольклорні співи й танці є визнанням високої оцінки нашої культурної спадщини новим поколінням українців. У навчальних програмах педагогічних вишів обов'язковим є введення такого курсу як «Народознавство», що знайомить студентів з народною піснею, музикою і традиціями українського народу. Ознайомлення з творами, які відомі та сприйняті в багатьох країнах світу, стають спонукою до формування і розвитку творчого відтворення їх в альбомах, зошитах, теках з метою використання у творчому відтворенні та осучасненні молодим поколінням.

Особистість високого рівня духовно-морального розвитку сприймає людське життя та здоров'я як загальнолюдську цінність, тому що фізичне та психічне здоров'я є запорукою задоволення власною діяльністю, що сприяє прагненню до особистісного успіху та толерантності у спілкуванні. Психолого-педагогічною умовою, що зорієнтована на виховання особистості з відповідальним ставленням як до власного здоров'я, так і до іншої особи як найвищої індивідуальної та суспільної цінності, є організація здоров'язбережувального навчально-виховного процесу.

Послідовність та систематичність виховного педагогічного впливу виховує стійкий супротив негативному впливові іншого середовища. Однією з важливих педагогічних умов є перетворення умов виховного середовища на територію добра. Виховна дія спрямовується на формування взаємовідносин з дотриманням принципів рівноправ'я,

справедливості, поваги, уміння співпрацювати, відстоювати свою думку, толерантно ставитись до успіху і невдачі як своїх друзів, так і власних.

Педагогічною умовою готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку школярів молодшого віку є вміння вирішувати складні педагогічні ситуації різного характеру, що характеризує педагога-вихователя як зрілого професіонала. Наприклад, серед молодших школярів виокремлюються групи дітей, які володіють високим або низьким рівнем розумового розвитку. Така ситуація повинна привернути увагу вчителя, адже вона негативно вплине на навчально-виховний процес і призведе до деструктивної поведінки одних учнів і негативних емоцій інших. Учитель повинен бачити появу нових потреб школяра і впливати на розвиток позитивних потреб, створюючи умови, щоб позитивне прагнення школяра стало стійким. Учитель розвиває емоційну поведінку школяра за допомогою зауваження або схвалення здібності володіти своїми емоціями. За сприятливих умов розвитку, забезпеченого вчителем домінування позитивних емоцій, з'являються новоутворення – самоконтроль – здатність визначати логіку власних дій та корегувати їх, що визначає готовність входження школяра в соціум. Готовність до вирішення складних ситуацій характеризує педагога як професіонала, який володіє особистісно-конструктивною комунікативністю.

Зважаючи на вимоги до знань та умінь учителя, на думку вчених психологів і педагогів, його готовність до духовно-морального розвитку школярів молодшого віку буде визначатися такими особистісними рисами як самостійність, гідність, соціально-моральна відповідальність, особистісно конструктивна комунікативність, готовність до організації навчально-виховної професійної діяльності відповідно до технологічних вимог тощо [7].

Спрямованість психолого-педагогічних умов на досягнення поставленої мети виховання майбутніх учителів та їх готовність до духовно-морального розвитку молодшого школяра вимагає визначеності стратегії виховання. На сьогодні наукові погляди щодо підходу до виховання розділились на представників педагогіки підтримувального розвитку і представників педагогіки керованого розвитку. Ідея вільної дитини трактується «як надання можливості жити “за власною волею”» без будь-яких заборон. У навчальному процесі акцентується увага на схильностях, задоволенні дитини та повній автономії дитини. Відповідно до погляду Ж. Руссо, «усе добре виходить з рук творця, усе псується в руках людини» [5]. На думку вчених К. Роджерса, М. Бубера, Р. Мей та ін., виховний процес відбувається на засадах демократизму та гуманізму. Ставлення до вихованця шанобливе і під час навчання, і під час дозвілля.

Психолого-педагогічні умови виховання студента як майбутнього вчителя на сьогодні мають забезпечити виховання досконалої особистості, основним чинником чого є боротьба за людську гідність, безкорисливість,

любов до вихованця незалежно від його поведінки й інших негативних особливостей. Особистість вихованця має сприйматися як суб'єкт вільного, відповідального вибору поведінкової рефлексії на основі загальнолюдських духовно-моральних цінностей. У людини бездуховної відсутнє почуття відповідальності. Це означає, що розумово розвинена особистість може не зважати на те, що її знання і розуміння залишаються непридатними для добрих вчинків, не впливають на покращення життя людей. Педагог-вихователь повинен забезпечити умови, які надавали б можливості позбутися природних індивідуальних негативних утворень шляхом підпорядкування їх законам духовності, шляхом демократизації та гуманізації взаємовідносин «педагог – студент» як «суб'єкт – суб'єкт». Соціально-моральна відповідальність особистості є загальнолюдською цінністю, на формування якої спрямовані педагогічні виховні зусилля. Психологічна природа розумової дії освіченої людини має бути соціально корисною, і коли підкріплюється бажанням, то може бути спонукальним імпульсом для дії, але вольового зусилля для цього недостатньо.

Психолого-педагогічні умови, що сприяють досягненню мети, – це залучення особи до певної соціальної ситуації, яка за своєю сутністю є виховною. Стимулювати внутрішню діяльність особистості може індивідуальний значущий образ або ситуація. За допомогою індивідуального підходу вихователь може узгодити з вихованцем об'єкт певної соціальної значущості для нього і визначитись із вирішенням ситуації. При цьому рішення вихованець приймає сам і воно буде мати особистісну значущість, внаслідок чого формується емоційно-ціннісне ставлення до дії. У разі прийняття рішення відповідно до етичних норм, коли спонукою є повага до вихователя або побоювання негативного наслідку, або бажання нагороди, рішення не буде мати особистісної значущості й не буде виховним фактором.

Отже, аналіз психолого-педагогічних умов формування у майбутніх учителів готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі, висунутих дослідниками зазначеної проблеми, дозволив нам зробити такі висновки. Попри незначні нюанси у підходах, більшість дослідників визнають важливість таких умов, як зміни стосунків на суб'єкт-суб'єктну систему відносин між студентом та педагогом, що забезпечує виховання та розвиток досконалої особистості; виховного впливу, спрямованого на досягнення успіхів у навчанні та гармонійне поєднання набуття професійних знань та умінь і духовно-морального розвитку; досягнення високого особистісного рівня духовно-морального розвитку тощо. Дослідники визнають вирішальну роль позитивної професійної мотивації студентів щодо духовно-морального розвитку молодших школярів. Показниками готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі є виражене прагнення до набуття нових знань та практичних

навичок з метою їхнього подальшого застосування в професійній діяльності, а також настанова на досягнення високого особистісного рівня духовно-морального розвитку.

Проведена робота не вичерпала всіх аспектів проблеми. До подальших напрямів, що можуть стати предметом дослідження, можна віднести розробку і впровадження у навчальний процес ЗВО технологій розвитку духовно-морального потенціалу студента, формування стійкої мотивації і готовності кожного студента до саморозвитку, самоактуалізації та самоуправління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: навч.-метод. видання: у 2 кн. К., 2003. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 2003.
2. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика. Дніпропетровськ, 2014.
3. Ляпунова В. А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Харків, 2016. № 52. С. 60–69.
4. Москальова Л. Ю. Виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: теоретичний та методичний аспекти. Мелітороль, 2009. 464 с.
5. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: в 2 т. / [пер. с франц.]. М., 1981. 656 с.
6. Сорока О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7(51). С. 156–165.
7. Шевченко Ю. М. Специфіка підготовки майбутніх фахівців початкової освіти до духовно-морального розвитку особистості молодшого школяра в крос-культурному просторі. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. № 12. С. 484–490.